62

כרישי שדה

כרישי שדה נזכרו במשנה פעמיים: בהקשר של דיני הכלאים, כמין הדומה לכרישים (כלאים א ב) ובהקשר של דיני הכשרת מאכלים לקבלת טומאה (עוקצין ג ב). נזכרו פעם אחת בבבלי (פסחים לט ע"א).

הזיהויים

- **בצלצל, בצל אשקלון, 'בצל שאלוט'** (*Allium ascalonicum*) - מין הנמנה עם הסוג **שום** (שעמו נמנים גם מיני השום והבצל התרבותיים). בעבר סווג כמין עצמאי, אך היום נחשב כתת מין של **בצל הגינה** (*Allium Cepa*). הפקעת של הבצלצל בנויה מקבצים, המפורקים לפני ההוצאה לשוק. כך הוא כפי הנראה הזיהוי בירושלמי.[1]

- *Allium vineale* - מין בר הנמנה עם הסוג **שום**, בעל בצל מעובה. מצוי באירופה, בצפון-מערב אפריקה ובמזרח התיכון. לא גדל בארץ. כך אצל רס"ג ורמב"ם.[2]

- **שום גבוה** (*Allium ampeloprasum*) - מין בר בעל בצל גדול. למין זה של השום עמוד תפרחת גבוה (80-150 ס"מ), בראשו תפרחת דמוית כדור. שכיח בחבל הים-תיכוני בבתי גידול פתוחים ונחשב כאחד ממיני השום הנפוצים



בצלצל, בצל אשקלוני, בצל שאלוט



Allium vineale

בישראל. ממין זה תורבתה הכרישה. כך זיהה רנאה"י פ"א וריבמ"ץ.[3]

- **שום הכרש, כרישה, 'לוף'** (*Allium porrum*) - ירק מאכל שתורבת בעת העתיקה מן המין **שום גבוה**. הכרישה בעלת בצל לבן ומוארך, ועליה יוצרים מעין גבעול ארוך. העלים בעלי טעם בצלי מעודן, והם נאכלים בדרך כלל לאחר בישול או טיגון. ככל הנראה, זהו ה'חציר' הנזכר בספר במדבר, תוך כדי תלונות בני ישראל ברשימת המאכלים שנאכלו במצרים (במדבר יא ה). כך זיהה ריבמ"ץ (בשם יש אומרים).[4]

- מין של **שחליים** (*Lepidium*) או **גרגיר** (*Nastrutium*) - שני סוגים הנמנים עם משפחת המצליבים. העלים של מינים שונים מסוגים אלו משמשים כירק לסלט, וכמו כן הזרעים משמשים ברפואה העממית. כך הזיהוי אצל תפא"י.[5]



שום גבוה



שום הכרש, כרישה



שחליים

עיון

כמעט כל הפרשנים זיהו את כרישי השדה עם מין מהסוג **שום** (*Allium*).

נראה כי ישנה מחלוקת עקרונית בין הפרשנים אם 'כרישת שדה' הינה כרישת בר. רס"ג, רמב"ם ורנאה"י פ"א מזהים אותה ככזו. מן הירושלמי נראה כי מדובר בכרישה שונה, אך לא במין בר.



גרגר

רס"ג ורמב"ם מתרגמים מילולית את המשנה, ו-*Allium vineale* היא התוצאה המתקבלת מעיון במילונים. הבעיה בזיהוי כזה היא שמין זה אינו גדל בארץ ישראל. נראה שהם מכירים אותו מאזור אחר (הוא מצוי בצפון אפריקה).[6]

הזיהוי של רנאה"י פ"א הוא ככל הנראה **שום גבוה**. זהו מין המצוי בארץ, אך לא ברור אם הוא גדל בתימן.[7] גם אם לא, ייתכן שיש כאן מסורת שהתקבלה ונמסרה כמות שהיא.[8] כך מזהה כנראה גם ריבמ"ץ.

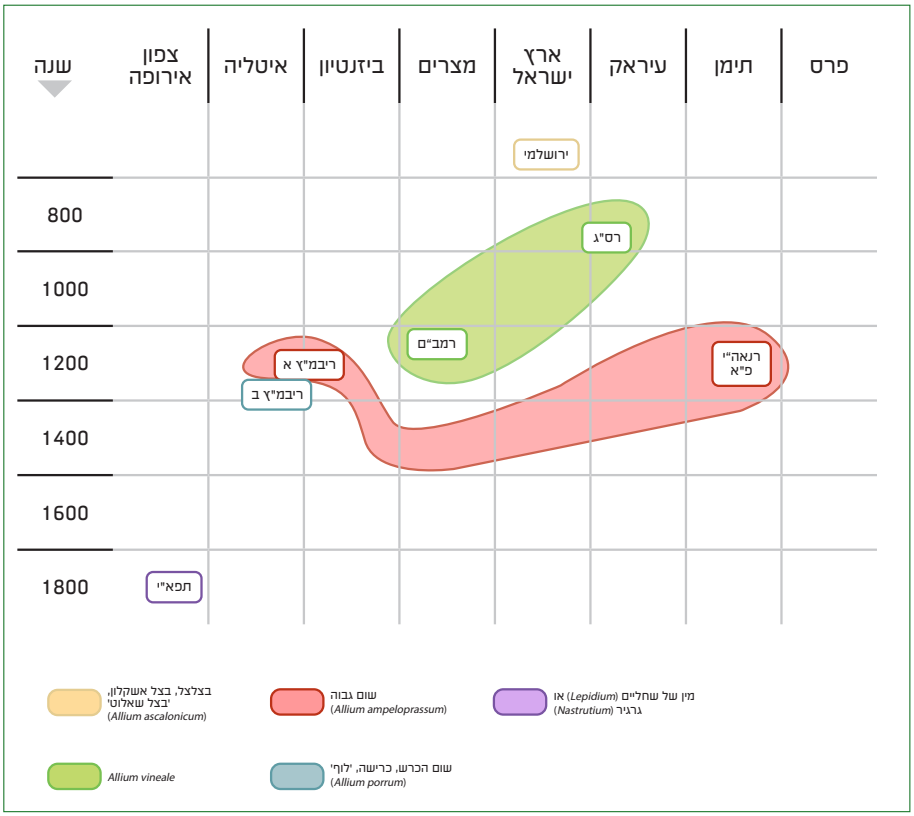

הזיהוי 'קפלוטין' שבירושלמי מתייחס, עפ"י המילונים, לבצלצל - בצל השאלוט. עם זאת, פליקס טוען כי מושג זה, שמשמעו ביוונית "בעל ראש", מתייחס לצורה מסוימת של גידול כרישה.[9] גם דעת י"א אצל ריבמ"ץ שנראית קשורה לזיהוי הירושלמי, מזהה דווקא עם כרישה.

זיהויו של תפא"י יוצא דופן, וקשור בזיהויו את ה'כרישים' (ע"ע).

החוקרים חלוקים בדעתם. לפי פליקס ולעף יש לזהות את כרישי השדה עם שום גבוה.[10] לפי פלדמן וכסלו יש לזהותו עם כרישה.[11]

הערות:

1. **ירושלמי** (כלאים א ה"ב, עמ' 146): *קפלוטין* > קפלוטא=כראת شامي=*Allium ascalonicum* (**בר בהלול**, עמ' 1822 **ש**' 7; **עיסא**, עמ' 9, מס' 6. שם נוסף המופיע שם: ققلوط). פליקס מזהה את 'קפלוטין' עם צורת גידול מסוימת של *Allium porrum* (**פליקס**, **כלאים**, עמ' 61). כסלו מזהה אותם עם זן מסוים של *Allium porrum* בעל בצל ניכר (**כסלו**, **כרישים**, עמ' 79-80). ועיין גם ערך 'כרישים' בזיהויו של רמב"ם ובהערות שם.
2. **רס"ג** (עמ' 190 105): **אלכראת' אלברי** > כראת البר=*Allium vineale* (**עיסא**, עמ' 10, מס' 2. **רמב"ם ביאור**, מס' 198: כראת البר=טיטאן, שהוא שם נוסף של *Allium vineale* - עיסא שם). מין זה מצוי באירופה, צפון אפריקה, אסיה הקטנה, איראן, סוריה ולבנון (**פלורה טורקיה** VIII, עמ' 186); **רמב"ם** (כלאים א ב עמ' קסח): **אלכראת'... המדברי** > **לעיל רס"ג**.
3. **רנאה"י פ"א** (עמ' 32): **אלכראת' ההררי** > כראת جبلي=כראת نبطي=*Allium ampeloprasum* (**רמב"ם ביאור**, מס' 198; **עיסא**, עמ' 9, מס' 5). אומנם, אצל עיסא (עמ' 114, מס' 7) הכראת الجبلي, הוא *Marrubium vulgare*, שלא שייך לענייננו. מאידך גיסא, רמב"ם מזהה בין כראת جبلي לבין כראת نبطي. מין זה גדל גם כעשב רע בשדות מעובדים (**פלורה פלסטינה** IV טקסט, עמ' 89); **ריבמ"ץ** (עמ' עז): *קפלוטין*... **לעז פודי ארדילי**... > 'קפלוטין' - לעיל ירושלמי; *Allium ampeloprasum*=Porrandello (**אוניברסיטת קטאניה**. עיין גם **לעף**, **פלורה**, II, עמ' 138).
4. **ריבמ"ץ** (עמ' עז): ... *ויש אומ' פודי קפיטינוטי* > *porrum capitatum* - כרישה (leek=*Allium porrum*) אשר מניחים את חלקה התחתון להתעבות, ולא חותכים את עליה (**גלייר**, עמ' 1407). לפי פליקס, המונח *capitanotum* [לטינית, מקביל ל-κεφαλωτόν היווני, שפירושו - בעל ראש. ראה **לידל וסקוט**, עמ' 946] מתייחס לכרישים (*Allium porrum*) שנזרעים מרוחקים זה מזה ומפתחים בצלים גדולים יותר ('ראשים').
5. **תפא"י** (כלאים א ב, מח ע"א): קרעסטן... *שגדל בלי זריעה* > kressen (גר.)=*Lepidium* או *Nastrotium* (**גרים**, **מילון**, כר' 11, עמ' 2171).
6. לעיל הערה 2. אין להוציא מכלל אפשרות שהם מתכוונים למין בר אחר של שום - *A. ampeloprasum* - הגדל בארץ, וממנו תורבת *A. porrum* (הנקרא גם: *A. ampeloprasum var. porrum*), אך מכיוון שרמב"ם עצמו זיהה בביאור שמות הרפואות כ- *Allium vineale*, זו נראית עדיין כאפשרות הסבירה יותר.
7. אצל וודכלל לא מופיעים מיני בר של הסוג *Allium*.
8. העובדה שמדובר כאן בשם בעל שם לוואי כללי ('הררי') תומכת בכך, מכיוון שה'כראת' ללא שם לוואי מוכר בתימן (ע"ע 'כרישים'). אילו היה מדובר בשם ספציפי יותר שלא מוכר כלל בתימן, היה קשה יותר לומר זאת.

9. שם. לדבריו, הכרישה וכרישת השדה, לדעת הירושלמי, הן אותו מין, וההבדל נובע מדרך הגידול וממטרתו - עלים או בצלים. ז' עמר מביא כמה מקורות מאזור אלשאם מימי הביניים, המתארים שני מיני 'כראת' באזורנו - אחד מהם בעל ראש (בצל משמעותי) ונקרא 'קפלוט' (**עמר, גידולי**, עמ' 296-297).
10. **פליקס, כלאים**, עמ' 62. ועיין גם **עמר, גידולי**, עמ' 297. **לעף, פלורה**, IV, עמ' 71.
11. **פלדמן, משנה**, עמ' 184. לדעתו "אין זה מן הנמנע כי בימי קדם... נתקיימו בשדה 'פליטי תרבות' [של כרישה]"; כסלו - לעיל הערה 1.